

AHMED ZİYÂUDDİN GÜMÜŞHÂNEVÎ (1813/1893)'NİN RÂMÛZU'L-EHÂDÎS İSİMLİ ESERİNİN KAYNAKLARI (101-200. HADİSLER)*

Osman BİLGEN**

Özet

Toplumların geleceğe güvenle bakabilmesi, kültürel mirasına sahip çıkarak her alanda ondan istifade etmesine bağlıdır. Kültürel değerlerine sahip çıkamayan toplumların egemen kültürlerin etkisinde kalması bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda bizlere düşen kendi kültür mirasımızı olduğu gibi ortaya koyup yeni nesillerin bundan istifadesini sağlamaktır.

Kültür mirasımızın en önemli unsurlarından biri de öz değerlerimizle yetişen büyük şahsiyetlerdir. Osmanlı Devletinin son döneminin meşhur ilim, fikir ve gönül insanları arasında yer alan Ahmed Ziyâuddin Gümüşhânevî de bunlardan biridir. Gümüşhânevî'nin tasavvuf, akaid, hadis ilimleri başta olmak üzere otuza yakın eseri bulunmaktadır. Hiç şüphesiz bu eserler arasında “*Râmûzu'l-ehâdîs*”in önemli bir yeri vardır. Eserin, bizzat müellif tarafından “*Levâmiu'l-ukûl*” ismiyle beş ciltlik şerhi yapılmıştır. Gümüşhânevî, söz konusu eserin tertibinde vaaz, irşad, teblig, tergîb ve terhib gibi tasavvufî yaklaşımlara bağlı kalmış, muhaddislerin kriterlerini ise esas almamıştır. Bu durum eserin kaynaklarının bilinmesi ve gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

* Bu makale, 03-05 Ekim 2013 tarihinde düzenlenen “I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu”nda sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, El-mek: osmanbilgen@gmail.com

Bundan dolayı tebliğimizde bir hadis kitabı olarak “*Râmûzu'l-ehâdîs*”in kaynakları ve içerisindeki rivayetlerin güvenilirliği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Ziyâuddin Gümüşhânevî, Râmûzu'l-ehâdîs, Levâmiu'l-ukûl, Kaynak.

The Resources of “Ramuzu'l Ahadith” The Work of Ahmad Ziyauddin Gumushhanavi (1813/1893)

Abstract

Societies must protect the heritage of culture and thought and make use of them in order to make sure about future. It is a historic and sociological reality that the societies not having saved their cultural values have been erased from the pages of history. In this context, the protection of our cultural heritage and transferring it to the next generations is particularly important.

One of the most important elements of our cultural heritage is great characters grown up with our own values. Ahmad Ziyauddin Gumushhanavi is one of those well-known men of knowledge, thought and heart in the last period of Ottoman Empire. Gumushhanavi has nearly thirty works on sufism, akaid (basic principles of Islamic belief) and hadith. Obviously, “*Ramuzu'l Ahadith*” has an important place among these works. There is a five-volumed commentary on this work written by the author himself. In addition, he didn't regard the criteria of traditionists as a basis, but instead he prioritized sufi approaches such as advice (va'dh), guidance (irshad), delivering (tabligh), encouraging (targhib) and threatening (tarhib) while organizing the work. This fact makes it essential to know the resources of the work and to scrutinize them. Therefore in our paper we will dwell on the resources of “*Ramuzu'l Ahadith*” as a hadith book and the reliability of narrations in its content.

Key Words: Ahmad Ziyauddin Gumushhanavi, Ramuzu'l Ahadith, Levamiu'l Ukul, Resource.

Giriş

Osmanlı Devletinin son döneminin meşhur ilim, fikir ve gönül insanları arasında yer alan Ahmed Ziyâuddin Gümüşhânevî, 1228/1813 yılında Gümüşhane’de dünyaya gelmiştir. Gümüşhânevî, çok erken yaşlarda ilim tahsiline başlamış ve on yaşlarındayken dönemin ilim ve kültür merkezi olan İstanbul’a gitmiştir. Burada, önce Beyazıt daha sonra da Mahmut Paşa ve Süleymaniye Medreselerinde aklî ve naklî ilimleri öğrenmiştir.¹

Gümüşhânevî’nin tasavvuf, akaid, hadis ilimleri başta olmak üzere otuza yakın eseri bulunmaktadır. Gümüşhânevî’nin hadis öğrenimi ve öğretimi ile ilgili olarak kaynaklarda açık bilgiler bulunmamakla birlikte talebelerine verdiği icazetler ve Râmûzu’l-ehâdîs’te kullandığı yüz yirmi beş kadar eser, onun hadis kültürü hakkında önemli bilgiler vermektedir.²

Râmûzu’l-ehâdîs

Hiç şüphesiz Gümüşhânevî’nin eserleri arasında “Râmûzu’l-ehâdîs”in önemli bir yeri vardır. Eserin, bizzat müellif tarafından “Levâmiu’l-ukûl” ismiyle beş ciltlik şerhinin yapılması da bunu göstermektedir.

Gümüşhânevî hazretleri, on yıllık bir çalışmanın neticesinde (1865-1875) “Râmûzu’l-ehâdîs”in tasnifini tamamlamıştır. Eserini, hicri beşinci asırdan önceki âlimlerin oluşturduğu muteber kitaplardan istifade etmek suretiyle meydana getirmiştir. Râmûzu’l-ehâdîs’de hadisler, ezberlemenin kolaylaştırılması ve faydalanmanın daha da artırılması için alfabetik olarak tanzim edilmiştir. Her hadisin

¹ Kehhale, Ömer Rıza, *Mu’cemü’l-müellifin: teracimu musannifi’l-kütübi’l-Arabiyye*, Mektebetü’l-Müsenna, Beyrut, 1957, II, 178; Zirikli, Hayreddin, *el-A’lâm: kamusu teracimi li-eşheri’r-ricâl ve’n-nisa*, Dârü’l-İlm li’l-Melayin, Beyrut, 1969, I, 120.

² Gündüz, İrfan, *Gümüşhanevi Ahmed Ziyâuddin: hayatı, eserleri, tarikat anlayışı ve Halidiyye tarikatı*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984, s. 19.

sonunda sayıları bazen on ikiyi³ bulan kaynaklar verilmiş ve gerektiğinde hadisin sıhhati ile ilgili notlar ilave edilmiştir.⁴

Eser, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 6400 kavî hadis, ikinci bölümde ise Hz. Peygamberin şemail ve hilyesine dair 701 rivayet bulunmaktadır. Bu duruma göre eserde toplam 7101 hadis vardır. Yalnız daha sonradan eserin kenarına eklenenlerle birlikte bu rakamın 7107'ye çıktığı görülmektedir.⁵

Râmûzu'l-ehâdîs'in Kaynakları

Gümüşhânevî ve eserleri hakkında yapılan araştırmalara bakılmadığı zaman Râmûzu'l-ehâdîs'in kaynaklarının hepsinin incelen(e)mediği görülecektir. Hiç şüphesiz bu sonuçta eserde yedi binin üzerinde hadisin olması büyük rol oynamaktadır. Bazı araştırmacıların çok az sayıda hadisi incelemelerine rağmen genelleyici ifadeler kullandıkları, bazılarının ise Gümüşhânevî'nin yaşamış olduğu dönemi dikkate almadan, ondan hicri üçüncü ve dördüncü asırdaki müelliflerin performansını bekledikleri, bulamayınca da kıyasıya eleştirdikleri görülmektedir.⁶ Aynı hatalara düşülmemesi için bir tebliğ sınırları içerisinde Râmûzu'l-ehâdîs'in 12.

³ Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin, *Râmûzu'l-ehâdîs: hadisler deryası tercümesi*, (trc. Abdülaziz Bekkine), Gonca Yayınevi, İstanbul, 1982, s. 15, hn: 2.

⁴ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, s. 14.

⁵ Bkz. Demirer, Macit, *Hadis İlmi Açısından Gümüşhanevi ve Levâmiu'l-Ukûl Adlı Eseri*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2007, s. 87.

⁶ Kam, Rüştü, "Ramuz el-Ehadis'in Tenkidi", *Kelime Dergisi*, sayı: 2, (Temmuz, 1986), ss. 32-46. Ayrıca bkz. http://haber.net/index.php?option=com_content&task=view&id=17577. (Erişim: 18.11.2013, 22:13).

Râmûzu'l-ehâdîs'in kaynakları ile direkt alakalı olmayan diğer çalışmalar için bkz. Aydın, Abdullah, "Bir Hadisçi Olarak Ahmed Ziyâuddin Gümüşhanevî", Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildirileri, (Haz. Necdet Yılmaz), Seha Neşriyat, İstanbul, 1992, ss. 61-72; Yaman, Mahmut, Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî Hayatı-Hadisçiliği-Kırk Hadis, Gaye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, 30-39; Demirel, Harun Reşit, "Anadoluda Muhaddis Bir Halidî Ahmed Ziyâuddin Gümüşhânevî (D.1813-V.1893)", Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu Bildirileri, (Edt. Erdal Baykan-Mehmet Keskin), TDV Matbaacılık, Ankara, 2012, ss. 325-352.

sayfa 3. hadisi ile 18. sayfa 9. hadis arasındaki yüz hadisin (101-200) kaynakları incelenerek değerlendirilmeler yapılacaktır.

Eserini 125 kaynağa müracaat ederek hazırladığını ifade eden Gümüşhânevî, Râmûzu'l-ehâdîs'in giriş kısmında çok kullanmış olduğu eserleri rumuzları ile şu şekilde verdiğini belirtmektedir:

1. Buhârî (ö. 256/870), *Sahih* (خ), 2. Müslim (ö. 261/875), *Sahih* (م),
3. Ebû Dâvûd (ö. 275/888), *Sünen* (د), 4. Tirmizî (ö. 279/892), *Sünen* (ت),
5. Nesâî (ö. 303/915), *Sünen* (ن), 6. İbn Mace (ö. 273/886), *Sünen* (ه), 7. Ahmed İbn Hanbel (ö. 241/855), *Müsned* (حم), 8. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903)'in ziyadeleri (عم), 9. Abdurrezzak (ö. 211/827), *Musannef* (عب), 10. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö. 204/819), *Müsned* (ط), 11. Saîd b. Mansûr (ö. 227/842), *Sünen* (ص), 12. İbn Ebi Şeybe (ö. 235/849), *Musannef* (ش), 13. Ebû Ya'lâ (307/919), *Müsned* (ع), 14. Taberânî (ö. 360/971), *Mu'cemu'l-Kebîr* (طب), 15. Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat* (طس), 16. Dârekutnî (ö. 385/995), *Sünen* (قط), 17. Ebû Nuaym (ö. 430/1038), *Hilyetü'l-Evliyâ* (حل), 18. Beyhakî (ö. 458/1066), *Sünen* (ق), 19. Beyhakî, *Şuabu'l-İmân* (هب), 20. Ukaylî (ö. 322/934), *Duefâ* (عق), 21. İbn Adiy (ö. 365/976), *el-Kamil* (عد), 22. Hatîb el Bağdadî, *Târîhu Bağdad* (خط), 23. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk* (كر), 24. İbn Cerîr, *Tehzîbü'l-Âsâr*, 25. İbn Hibbân, *Sahih* (حب), 26. Hâkim (ö. 405/1014), *Müstedrek* (ك), 27. Ziyâ el-Makdisî (643/1245), *el-Ehâdîsu'l-Muhtâre* (ض), 28. Dârimî (ö. 255/868), *Sünen* (در), 29. İbn Huzeyme (ö. 311/924), *Sahih* (خز), 30. İsfahânî (ö. 369/979), *Ahlâku'n-nebi ve âdâbuh* (صف), 31. İbn Abdilber (ö. 463/1071), *Câmiu beyani'l-ilm* (بر), 32. Kuşeyrî (ö. 465/1072), *Risâle* (قس), 33. Beğavî (ö. 516/1122), *Mesâbîhu's-Sünne* (غ), 34. Tahâvî (ö. 321/933), *Müsned* (طح).⁷

İlgili hadisler üzerinde yapılan incelemede:

⁷ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 1-3. Gümüşhânevî, yukardaki rumuzlara ek olarak Zeyd İbn Ali'nin *Müsned*'ini de (ج) rumuzuyla göstermiştir. Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 15, hn: 2.

Yukarıda isimleri geçen eserlere ek olarak: Harâitî (ö. 327/939)'nin *Mekârimü'l-ahlâk*⁸ ve *Mesâviü'l-ahlak*⁹ isimli eserleri ile Ebu's-Şeyh (ö. 369/979)'in *es-Sevâb*¹⁰ isimli eserinin üçer defa, Hakîm Tirmizî (ö. 320/932)'nin *Nevâdiru'l-Usûl*'ünün¹¹ iki defa ve Aldülkerîm Rafî (ö. 623/1226)'nin *et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvin*¹², Ebû Avâne (ö. 316/928)'nin *Müsned*¹³, Zencûye (ö. 251/865)'nin *Kitâbü'l-emoâl*¹⁴, Hasan İbn Süfyan (ö. 303/916)'nin *Kitâbü'l-erbaîn*¹⁵, Askerî (ö. 400/1009)'nin, *Cemheratü'l-emsâl*¹⁶, İbnü's-Sünnî (ö. 364/974)'nin *et-Tıbb*¹⁷, Semûye (ö. ?)'nin *el-Fevâid*¹⁸, Zeyd İbn Ali (ö. 122/740)'nin *Müsned*¹⁹, İbn Lâl el-Hemedânî (ö. 398/1007)'nin *Mu'cemu's-Sahâbe*²⁰, Rûyânî (ö. 307/920)'nin *Müsned*²¹, Ebû Bekr Abdullah b. Zübeyr b. İsa Humeydi (ö. 219/834)'nin *Müsned*²², Ebü'l-Hesan el-Hileî (ö. 492/1098)'nin *el-Fevâid*, Ebû Bekr Abdullah b. Süleyman b. Eş'as İbn Ebû Davud (ö. 316/929)'un *Kitâbü'l-Mesahîf*²³, Ebu Abdirrahman Muhammed İbn Hüseyin es-Sülemî es-Sûfî (412/1021)'nin *Sünenü's-Sûfiyye* ve Muhammed İbn Nasr el-Mervezî (294/906)'nin *es-Sünne*²⁴ gibi kaynaklardan da birer defa istifade edildiği görülmektedir.²⁵ Ayrıca Gümüşhânevî'nin *Levâmiu'l-ukûl*'de Nevevî (ö. 676/1278)'nin

⁸ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 12, hn: 8; s. 15, hn: 12.

⁹ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 13, hn:13.

¹⁰ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 12, hn: 8; s. 17, hn: 14, 16.

¹¹ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 14, hn: 5; s. 14, hn: 12.

¹² Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 12, hn: 4.

¹³ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 13, hn: 12.

¹⁴ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 14, hn: 8.

¹⁵ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 14, hn: 9.

¹⁶ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 14, hn: 11.

¹⁷ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 14, hn: 12.

¹⁸ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 14, hn: 12.

¹⁹ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 15, hn: 2.

²⁰ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 16, hn: 3.

²¹ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 16, hn: 7.

²² Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 13, hn: 12.

²³ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 15, hn: 5.

²⁴ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 16, hn: 9.

²⁵ Gümüşhânevî, "Şirâzî" nisbeli bir müellifi de kaynak olarak kullanmaktadır. Fakat yapılan araştırmada ismi geçen müellif ve eseri hakkında bilgi bulunamamıştır. Bkz. Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 16, hn: 11.

*Riyâzü's-Sâlihîn*²⁶, Ebü'l-Fezâil Radıyyüddîn Hasen b. Muhammed b. Hasen es-Sâgânî (ö. 650/1252)'nin *Meşârikü'l-Envâr*²⁷ ve Ebu Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038)'nin *et-Tıbbü'n-Nebevî*²⁸ isimli eserlerini de kaynak olarak kullanmıştır.

Gümüşhânevî'nin eserini, Kütüb-i Sitte kadar yaygınlık kazanmamış ve tanınmamış olan bu kaynaklardan (21 adet) derlemesi, hem bu eserlerin ilim dünyasının istifadesine sunulması hem de onların tanınması ve tanıtılması açısından önemlidir.

Gümüşhânevî, çoğu defa kaynağını bulmuş olduğu bir hadisi kuvvetlendirmek amacıyla başka eserleri de referans olarak göstermiştir.²⁹ İncelenen hadislerden sadece otuz bir tanesinin tek kaynaklı olduğu görülmüştür.³⁰

Gümüşhânevî, kaynak kullanımında, refere edilen eserlerin hangi tabakadan olduğuna ve sahihlik derecesine dikkat etmemiştir. Enes İbn Mâlik (r.a)'den rivayet edilen: "*Rükû ve secdeleri tam yapın. Nefsim yed'i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki Ben sizi, rükû ve secde yaptığınızda, arka tarafımdan görüyorum.*" hadisinde olduğu gibi Buhârî (ö. 256/870)'nin *Sahih*'ini, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö. 204/819) ve Ahmed İbn Hanbel (ö. 241/855)'in *Müsned*lerinden sonra vermiştir.³¹ İhtimal ki Gümüşhânevî burada müelliflerin ölüm tarihlerini esas almıştır.

Bazı hadislerin sonunda sıhhat değerlendirmeleri yapılmıştır.³² Fakat bu değerlendirmelerin, refere edilen kaynaktaki müellife mi, raviye mi yoksa Gümüşhânevî'ye mi ait olduğu belli değildir.

²⁶ Gümüşhânevî, *Levâmiu'l-ukûl*, İstanbul, 1294, I, s. 108.

²⁷ Gümüşhânevî, *Levâmiu'*, I, s. 130.

²⁸ Gümüşhânevî, *Levâmiu'*, I, s. 132.

²⁹ Bir hadis için on iki değişik kaynak kullanımı için bkz. Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 15, hn: 2.

³⁰ Örnekler için bkz. Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 13, hn: 3, 6, 11; I, s. 14, hn: 2, 3, 6, 8, 11; I, s. 15, hn: 6, 10, 11, 12; I, s. 16, hn: 1, 4, 6, 9, 14, 16...

³¹ Karşılaştırma için bkz. Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 15, hn: 3; I, s. 16, hn: 8, 12.

³² Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 12, hn: 13; I, s. 13, hn: 4; I, s. 15, hn: 4; I, s. 16, hn: 4, 6; I, s. 17, hn: 13; I, s. 18, hn: 10.

İncelenen hadisler arasında sadece sekiz tanesinin sıhhat değerlendirilmesinin yapılması da Gümüşhânevî'nin bu meseleyi önemsemediği şeklinde yorumlanabilir. Bununla beraber bazen hamîşte vermiş olduğu hadisin bile sıhhatini belirttiği de görülmektedir.³³

Gümüşhânevî, her hadisin sonunda bu hadisi hangi kaynaktan aldığını rumuz ile ve son raviyi de ismen belirtir. Nadiren de olsa ravileri çoğaltmak ve böylece rivayeti kuvvetlendirmek amacıyla ilgili hadisin başka raviler tarafından da nakledildiğini gösterir. Enes ve Saîd (r. anhûma)'den rivayet edilen: *“Ey Hira, sakın ol. Muhakkak ki senin üzerinde bir Peygamber, bir Sıddık ve bir Şehid var.”* hadisinin sonunda rivayetin bu iki raviden sonra yedi kimse tarafından daha rivayet edildiğini *“ve seb'ün an isneyn”* ifadesiyle belirtmektedir.³⁴

Gümüşhânevî, rivayetin sıhhat ve anlamını kuvvetlendirmek amacıyla bir rivayetin farklı eserlerde farklı ravilerden nakledildiğini de ortaya koymaya çalışmaktadır.³⁵

Gümüşhânevî'nin Râmûzu'l-ehâdîs'de kaynağını vermiş olduğu rivayetlere Levâmiu'l-ukûl'de yeni kaynaklar eklediği görülmektedir. Bununla rivayetlerin güvenilirliğini artırmaya çalıştığı söylenebilir.³⁶ Bu açıdan bakıldığında Râmûzu'l-ehâdîs'in kaynakları araştırılırken Levâmiu'l-ukûl'e de bakılması daha sıhhatli sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır.

Gümüşhânevî, bazı hadislerin kaynağını tarih³⁷, tasavvuf³⁸, Duefâ³⁹ ve tabakat⁴⁰ kitaplarından da verdiği görülmektedir. Onun,

³³ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 15, hn: 1.

³⁴ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 15, hn: 8.

³⁵ İki farklı ravi için bkz. Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 15, hn: 8; I, s. 16, hn: 15; I, s. 18, hn: 3. Üç farklı ravi için bkz. Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 18, hn: 4.

³⁶ Gümüşhânevî, *Levâmiu'*, I, s. 90, 97, 100, 101, 103, 105, 110, 111, 112, 113, 119, 121, 122, 124, 125, 128, 132.

³⁷ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 14, hn: 12; I, s. 15, hn: 14; I, s. 17, hn: 10; I, s. 18, hn: 3.

³⁸ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 15, hn: 2; I, s. 18, hn: 2, 10.

hadis kaynaklarının dışındaki bu tür eserleri refere etmesi hadisçilerin usulüne pek fazla riayet etmediğini göstermektedir. Bu, onun tasavvufi kimliğinin bir yansıması olarak da anlaşılabilir.

Gümüşhânevî, Râmûzu'l-ehâdîs'de sadece isimlerini vermiş olduğu raviler hakkında Levâmiu'l-ukûl'de daha fazla bilgiler vermektedir. Mesela: Sehl İbn Hanzale hakkında, Hanzale'nin onun babası değil annesi olduğu ve bu şekilde tanındığını ifade etmektedir. Ayrıca Sehl'in Uhud savaşına katılan zahid ve muttaki bir sahabi olduğunu da belirtmektedir⁴¹.

Râmûzu'l-ehâdîs'in kaynakları incelenirken eserin şerhi olan Levâmiu'l-ukûl'e de mutlaka bakılması gerekmektedir. Çünkü müellif Râmûzu'l-ehâdîs'de özet olarak verdiği bazı bilgileri Levâmiu'l-ukûl'de detaylandırmaktadır. Mesela; Râmûzu'l-ehâdîs'de geçen ve genellikle Sünen-i Erbaa olarak bilinen "*Erbaa*" kısaltmasını Levâmi'de açarak dört müellifin daha bu hadisi tahrir ettiğini belirtmektedir. Ayrıca Râmûzu'l-ehâdîs'de "*Bazıları bu hadise münker demiştir.*" ibaresiyle kastedilen kimsenin Ahmed İbn Hanbel olduğunu⁴² ve yine Râmûzu'l-ehâdîs'de "*ve fi hadisin*" diye kaynak belirtmeden vermiş olduğu rivayetin ise İbn Hibbân'dan tahrir edildiğini tasrih etmektedir.⁴³

Gümüşhânevî'nin, Râmûzu'l-ehâdîs'in kaynaklarını devamlı gözden geçirdiği anlaşılmaktadır. Râmûzu'l-ehâdîs'de; "*Nerede olursan ol, Allah'tan kork. Bir kötülük yaptığında, arkasından onu giderecek bir iyilik yap. İnsanlarla, güzel ahlak sahibi olarak muâşeret et.*" hadisinin sıhhati hakkında "*Sahih*"⁴⁴ derken Levâmi'de Zehebî'den naklen "*Hasen*"⁴⁵ olarak belirtmektedir. Yine Râmûzu'l-ehâdîs'de Gümüşhânevî, "*İmamlarınızı en hayırlı olanlarınızdan yapın. Zira onlar*

³⁹ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 12, hn:13; I, s. 17, hn:12.

⁴⁰ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 12, hn: 3, 5, 9; I, s. 13, hn: 5; I, s. 16, hn: 3.

⁴¹ Gümüşhânevî, *Levâmiu'*, I, s. 98.

⁴² Gümüşhânevî, *Levâmiu'*, I, s. 94.

⁴³ Gümüşhânevî, *Levâmiu'*, I, s. 104.

⁴⁴ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 13, hn: 4.

⁴⁵ Gümüşhânevî, *Levâmiu'*, I, s. 96.

sizinle Rabbiniz arasında öncü ve aracılırlar." rivayetini Hâkim'in "Zayıf"⁴⁶ gördüğünü söylemesine rağmen Levamî'de söz konusu rivayetin sıhhati hakkında "Hasen"⁴⁷ demektedir.

Ebu Nuaym'ın Hilye'sinin kaynak verildiği; "Fakirler nezdinde eller edininiz. Zira kıyamet gününde devlet onlarındır."⁴⁸ hadisi ile ilgili olarak Gümüşhânevî, Ebû Osman el-Mağribî'den: "Kim fakirlerin meclisleri yerine zenginlerin sohbetlerini tercih ederse Allah o kimseyi kalb ölümüyle imtihan eder.", Süfyan es-Sevrî ile ilgili olarak; "Fakirler onun meclislerinde emirler gibiydiler." sözü ile "Kale ba'du'l-Arifin" denilerek Hz. Aliden kendisine en güzel amel hangisidir sorusunun cevabı olarak "Zenginin fakire şefkatli olmasıdır." sözleri nakledilmesine rağmen sonuçta rivayet ile ilgili olarak Irâkî'nin "Senedi zayıftır" kaydı eklenmektedir.⁴⁹

Ahmed ibn Hanbel ve Rafî'î'den naklen: "Koyun edinin. Zira o hayırla gelir, hayırla gider." ve "Koyun temin edin. Zira o berekettir." şeklinde rivayet edilen bu hadislerle ilgili olarak Gümüşhânevî, Levâmî'de yeni bir kaynak olarak Taberânî'nin Mu'cemu'l-Kebîr'i ve Beyhakî'nin Sünen'inden: "Kayun edinin. Çünkü onda bereket vardır." rivayetini de eklemektedir. Yukarıda verilen hadisleri kuvvetlendirmek amacıyla Buhârî'den: "Koyun gütmeyen nebi yoktur." rivayetine yer verilmekte daha sonra Suyûtî'nin Fetvalarını kaynak göstererek dört mezhebe göre: "Bir kimse koyun çobanını yaptığı işten dolayı ayıplarsa ta'zir cezası ile cezalandırılır. Çünkü Hz. Peygamber de nübüvvetten önce koyun gütmüştür." denilmektedir.

Bu misallerden, Gümüşhânevî'nin maksadının okuyucuya daha sıhhatli bilgi sunmak için Râmûzu'l-ehâdîs'deki rivayetlerin sıhhat

⁴⁶ Gümüşhânevî, Râmûzu'l-ehâdîs, I, s. 16, hn: 6.

⁴⁷ Gümüşhânevî, Levâmiu', I, s. 117.

⁴⁸ Gümüşhânevî, Râmûzu'l-ehâdîs, I, s. 12, hn: 4.

⁴⁹ Gümüşhânevî, Levâmiu', I, s. 89-90.

derecelerini yükseltmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.⁵⁰ Bununla birlikte hadislere sahih, zayıf ve uydurma hükümlerinin verilmesine içtihadî bir mesele olarak bakan Gümüşhânevî, Râmûzu'l-ehâdîs'deki: "*Uhud, Cennet rükünlerinden bir rükündür.*"⁵¹ rivayetinin sıhhati hakkında Zehebî'nin *Mîzân'*ında "Zayıf", Ebû Hâtim'in "Münker", Nesâî'nin "Metruk", Cüvzânî'nin "Vahin" ve İbnü'l-Cevzî'nin ise biraz mübalağa ederek "Lâhin" "Fihî Kelâmün" dediğini belirtmektedir.⁵² Görüldüğü gibi rivayet hakkında beş ayrı sıhhat değerlendirmesi yapılmıştır.

Gümüşhânevî, hadisin sıhhatini senetteki ravilerin güvenilirliğine bağlamaktadır. Bundan dolayı hadisler hakkında senetteki ravilerin güvenilir veya zayıf olmalarına göre hüküm vermektedir. Mesala: Gümüşhânevî, "*Sizin, Allah Teâlâ'ya en sevimli olanınız, yemesi en az ve bedenen en hafif olanınızdır*"⁵³ hadisi hakkında Zehebî'nin, "*senette Ebu Bekr İbn Abbas vardır.*"⁵⁴ sözünü naklederek rivayetin senedinin sahih olduğunu belirtmektedir. "*Allah Teâlâ şu kulu sever: Sattığında müsamahalı, aldığı müsamahalı, borcunu ödemedi müsamahalı ve alacağını talepte de yine müsamahalıdır.*"⁵⁵ hadisi hakkında da "*Senette Vakidî de olsa hasen'dir.*"⁵⁶ ifadesiyle söz konusu ravinin hadisin hasen olmasını engelleyemediğini ifade etmektedir.

Gümüşhânevî, hadislerin sıhhat değerlendirmelerini yaparken bazen hem "*mevzu*", hem de "*zayıf*" hadis ıstılahı yerine kendine has bir terim olan "*lâhin*" ıstılahını kullanmıştır.⁵⁷

⁵⁰ Konuyla ilgili diğer misaller için bkz. Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 17, hn: 11, *Levâmiu'*, I, s. 126; Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 17, hn: 12, *Levâmiu'*, I, s. 126.

⁵¹ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 18, hn: 6.

⁵² Gümüşhânevî, *Levâmiu'*, I, s. 131.

⁵³ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 17, hn: 7.

⁵⁴ Gümüşhânevî, *Levâmiu'*, I, s. 124.

⁵⁵ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 17, hn: 9.

⁵⁶ Gümüşhânevî, *Levâmiu'*, I, s. 125.

⁵⁷ Örnekler için bkz. Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 17, hn: 12; I, s. 18, hn: 10.

Sonuç

Gümüşhânevî, hadislerin hem öğretilmesi hem de öğrenilmesinde büyük emekleri geçmiş olan bir müelliftir.

Gümüşhânevî, Râmûzu'l-ehâdîs'de bazı hadisler için sıhhat değerlendirmeleri yapmıştır. Bu değerlendirmelerin ilgili rivayetlerin sıhhat ve anlamlarını kuvvetlendirmek amacıyla yapıldığı açıktır. Ayrıca Râmûzu'l-ehâdîs'de kaynağını vermiş olduğu rivayetlere Levâmiu'l-ukûl'de de yeni kaynaklar eklediği görülmektedir.

Gümüşhânevî, bilinen hadis kaynaklarına ek olarak tarih⁵⁸, tasavvuf⁵⁹, Duefâ⁶⁰ ve tabakat⁶¹ kitaplarından da istifade etmiştir. Lâhin kavramında olduğu gibi kendine ait bazı ıstılahlar da oluşturmuştur.

Kaynaklar

Aydınlı, Abdullah, "Bir Hadisçi Olarak Ahmed Ziyâuddin Gümüşhânevî", Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî Sempozyumu Bildirileri, (Haz. Necdet Yılmaz), Seha Neşriyat, İstanbul, 1992, ss. 61-72.

Demirel, Harun Reşit, "Anadoluda Muhaddis Bir Halidî Ahmed Ziyâuddin Gümüşhânevî (D.1813-V.1893)", Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu Bildirileri, (Edt. Erdal Baykan-Mehmet Keskin), TDV Matbaacılık, Ankara, 2012, ss. 325-352.

Demirer, Macit, *Hadis İlmi Açısından Gümüşhânevî ve Levâmiu'l-Ukûl Adlı Eseri*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2007.

⁵⁸ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 14, hn: 12; I, s. 15, hn: 14; I, s. 17, hn: 10; I, s. 18, hn: 3.

⁵⁹ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 15, hn: 2; I, s. 18, hn: 2, 10.

⁶⁰ Gümüşhânevî, *Râmûzu'l-ehâdîs*, I, s. 12, hn:13; I, s. 17, hn:12.

⁶¹ Gümüşhânevî, a.g.e., I, s. 12, hn: 3, 5, 9; I, s. 13, hn: 5; I, s. 16, hn: 3.

Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin, *Levâmiu'l-ukûl*, İstanbul, 1294.

....., *Râmûzu'l-ehâdis: hadisler deryası tercümesi*, (trc. Abdülaziz Bekkine), Gonca Yayınevi, İstanbul, 1982.

Gündüz, İrfan, *Gümüşhanevi Ahmed Ziyâüddin: hayatı, eserleri, tarikat anlayışı ve Halidiyye tarikatı*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984.

Kehhale, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifin: teracimu musannifi'l-kütübi'l-Arabiyye*, Mektebetü'l-Müsenna, Beyrut, 1957.

Kam, Rüştü, "Ramuz el-Ehadis'in Tenkidi", *Kelime Dergisi*, sayı: 2, (Temmuz, 1986), ss. 32-46.

Yaman, Mahmut, *Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî Hayatı-Hadisçiliği-Kırk Hadis*, Gaye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.

Zirikli, Hayreddin, *el-A'lâm: kamusu teracimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisa*, Dârü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1969.

http://haber.net/index.php?option=com_content&task=view&id=17577. (Erişim: 18.11.2013, 22:13).